

‘Ο σπουδαιότατος μαθητής τοῦ εἰρημένου Ἀλεξάνδρου καὶ ὁ ἐπισημότατος ἀνὴρ τῆς παλαιοτέρας Σχολῆς τῶν Φραγκισκανῶν ἦτο ὁ Bonaventura.

§ 2. Bonaventura.

1. Βλος καὶ συγγραφή. Ὁ Ἰωάννης Fidanza, ὁ ἐπικληθεὶς
Bonaventura³ ἐγεννήθη τῷ 1221 ἐν Βαλνεορεγίῳ (Bagnorega τῆς
Τοσκάνης). Ὅτε τετραέτης νόσῳ κινδυνώδει περιέπεσεν, ἦν μῆτρο
ηὔξετο δύος τὸν υἱόν, ὃν συθῆ, καθοσιώσῃ εἰς τὸν ἄγιον Φραγκī-
τικὸν. Διὸ ὁ Ἰωάννης ἐν ἡλικίᾳ 20 περίπου ἐτῶν κατετάχθη εἰς τοὺς
Φραγκισκανούς. Τὰς αποιδὰς διήνυσεν ἐν Παρισίοις, ὃπου ἐγένετο
(1243—1245) μαθητὴς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃν καλεῖ πατέρα καὶ διδά-
σκαλον «pater et magister». Τῷ 1248 ἔλαβε τὴν «licenciam publice
legendi» καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων εὐδοκίμων
διὰ τε τὴν πολιγνωσίαν καὶ τὴν ἀκραν εὐσέβειαν. Τῷ 1255 ἐνεπλέ-
χθη εἰς τὰς ἔριδας τῶν κοσμικῶν καὶ τῶν κληρικῶν καὶ ὑπερεμάχησε
σιλενιαρῶς Θωμᾶ τοῦ Ἀκυνιάτου, πρὸς ὃν στενὴν συνηψε φιλίαν. Τῷ
1257 τὸ πανεπιστήμιον, ἐνδίδον εἰς συστάσεις τοῦ πάπι, ἀπένειμεν
αὐτῷ (ὡς καὶ τῷ Θωμᾷ) τὸ ἀξιωμα τοῦ magister regens⁴. Τῷ δ'

ἐνυπάρχοντα ἐν τῇ φαντασίᾳ ή δοξασίᾳ καὶ οὕτῳ ποιεῖται ἀφαίρεσιν αὐτῶν καὶ γατὸς ἀκολουθίαν σύνδεσιν ἐν τῷ δυνάμει νῷ. *De anima* 2, 37.

¹ Авт. 2, 37. 1, 3 «humana anima nihil intelligit, nisi illuminetur ab illuminationis principio et patre nostro deo».

^a "Eduard H. Felder, Gesch. der wiss Studien in Franziskanerorden, 1904. Minges, Zur Erkenntnisslehre des Franziskauer J. de Rupella, philos. Jahrb. 27, 461 ff., 1911. — Toū αὐτοῦ Die realdistiunctio von Wesenheit und Existenz bei J. v. Rup. ἐν Revue Thomiste 19, 89 ff. 1911. — M. Kreutle, Unsterblichkeitstlehre, ἐν Ph. Jahrb. 31, 368, 1918.—Πρᾶλ. Überweg—Geyer, σ. 735 καὶ M. de Wulf, Hist. de la philos. inéd. 1, 333 ff.

³ Οὗτως ὄνομάσθη ὑπὸ τοῦ ἴδρυτοῦ τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν
ὅτε παιᾶνα γοσήσαντα ὡς ἐκ θαύματος ἐθεράπευσεν.

Είς τὰς εἰωημένας χρονολογίας ἐπιφέρει μεταβολὴν ὁ *F. Pelster* «Li-

αντῷ ἔτει κατεστάθη μοχηγέτης τοῦ ιάγουσος καὶ βοτερού (τῷ 1273) ἐπὶ Γοηγούσου τοῦ δεκάτου ἐξελέχθη καρδινάλιος. Τῷ 1274 προσεκλήθη μετὰ τοῦ Θωμᾶ εἰς τὴν ἐν Λονγδόνῳ (Lyon) σύνοδον καὶ συνηγόρησε θεοφόρος εἰς τὴν ἐνωσιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ὁμοληκῆς ἐκκλησίας· διαφορός δὲ τῆς συνόδου ἐτελεῖται. ^{ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΛΟΡΦΙΔΗΣ} Υπὸ τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐτιμάτο προσαγορευόμενος «doctor seraphicus», τῷ δὲ 1287 κατετάχθη εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας.

‘Ο Bonaventura μηδολέεν ἐπιφανῆς οὐδοματικὸς ἡμια καὶ μωσικὸς καὶ συγέγραψε πλεῖστα συγγράμματα, ἀπεντοῦς ἐξεδόθησαν ἐν δέκα τόμοις’. ^{ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΙΩΑΝΝΗ ΦΛΟΡΦΙΔΗΣ} Έκ τῶν ἔργων τούτων, ἔχοντων πάντων θεολογικῶν χαρακτῆρα, κέκτηται μείζονα σπουδαιότητα πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν φιλοσοφημάτων αὐτοῦ τὰ ἐπόμενα: 1) *Commentarii in quatuor libros sententiārum Petri Lombardi*, ὅπερ ἥρξατο οὐγγραφόμενον τῷ 1248 καὶ πληροῦ τοὺς τέσσαρας πρώτους τόμους τῆς ὄμοιεσις ἐκδόσεως. 2) *Quaestiones disputatae* (μάλιστα δὲ τὸ *de paupertate*). 3) *Breviloquium* (πρὸ τοῦ 1257). 4) *Itinerarium mentis in Deum* (τῷ 1259). 5) *Opusculum de reductione artium ad theologiam*. Έκ δὲ τῶν μωσικῶν συγγραμμάτων προέχουνται τὰ ἔξης: *Soliloquium*, *De triplici via*, *Lignum vitae*. Καὶ πιστέρχεται μὲν ὡς ὀπαδὸς τῆς πιλατᾶς Σχολῆς ἐπόμενος τῷ Λιγουστίνῳ καὶ ‘Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ἀλησίῳ’ ² ἀλλ’ οὐχ ἕττον γινώσκει τὰ ἀριστοτελικὰ συγγράμματα καὶ τιμᾷ τὸν ‘Ἀριστοτέλη’ καὶ ἔτι μᾶλλον τὸν Πλάτονα.

2. *Οὐτολογικαὶ δοχαὶ*. Ήν τῷ καθοδισμῷ τῆς οχθοειδος ἐπιστήμης καὶ πίστεως ὁ Bonaventura διακρίνει ἀληθείας παρεχομένας διπότε τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀληθείας ἀντρούσας μόνη τῇ ἐπιστήμῃ· τῆς ἐπιστήμης ἡ θεωρητικὴ θεβαίνων εἶναι μεῖζον οὐκ η τῆς πίστεως. Δὲν ἀποκλείουσι δὲ ἀλλήλας οὐ πίστις καὶ οὐ ἐπιστήμη ἀλλ’ ἐκ τοῦ ἐναντίου πρέπει νὰ συνυπάρχουσιν, ἐὰν θέλωμεν νὰ ποιούσωμεν τῇ ἐπιστημονικῇ περὶ θεοῦ καὶ τῶν θείων πραγμάτων γνῶσει βάσιν ἀπορθεστέραν³. Η θεολογία διδηγεῖ εἰς τὸ ὀκούτιστον τέλος, ὅπερ εἶναι η

terargeschicht, Probleme in Anschluss an die Bonaventuraausgabe» (Zeitschr. für Kathol. Theologie 48, 500 ff. τοῦ 1924).

¹ Opera omnia edita studio et cura PP, collegit a S. Bonaventura, ad Claras Aquas prope Florentiam, 1882—1902, 10 τ.

² In Sent. 2, praeloc. 2. 1 ff.

³ In Sent. 3. dis. 23. art. 1, qu. 4.

ἀγάπη τοῦ θεοῦ· ἡ δὲ ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ ἐπικουρῇ εἰς ἔφιξιν ἔκεινου τοῦ σκοποῦ¹. Ἡ πίστις κατέχει τὴν ἀποκεκαλυμμένην ἀλήθειαν· ἥπερ ἐστὶν ἡ πηγὴ τῆς φιλοσοφίας. Ἡ δὲ τελευταία αὕτη γεννᾶται ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς καρδίας ψυχῆς ἀπολαύσῃ τοῦ ὑποκειμένου τῆς ἀγάπης· διότι οὐδὲν εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ γλυκύτερον παρὰ τὸ νὰ κατανοήσῃ διτι μαγαπῆ². Ἐν τῇ μεταφυσικῇ ὑπομιμήσκει δι φιλόσοφος κυρίως τὴν νεοκλαστικήν καὶ αὐγουστίνειον φιλοσοφίαν. Πάντα, λέγει, τὰ δημιουργήματα σύγκεινται οὐ μόνον ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑπάρχειας ἀλλὰ καὶ ἐξ ὕλης καὶ εἴδους (δυνάμεως καὶ ἐνεργείας). Καὶ ὑπάρχουσι μὲν πολλά³ εἴδη⁴ ἀλλά ἐκ πάντων σπουδαιότατον⁵ καὶ θεμελιῶδες εἶναι τὸ φῶς (Ιux) ⁶. Τὸ φῶς εἶναι φύσις κοινὴ (natura communis), εἴδος κοινὸν εἰς πάντα τὰ σώματα προσδίδον τὴν γενικὴν μορφήν, ἐνῷ τὰ ἄλλα εἴδη προσποιοῦσιν εἰδικὴν μορφήν⁷. Πάντα δὲ τὰ σώματα κοινωνοῦσι τῆς φύσεως τοῦ φωτὸς καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς μετοχῆς εἶναι ἡ θέσις καὶ ἀξία αὐτῶν ἐν τοῖς οὖσι⁸. Ἡ ὕλη ἀρι, εἰ

¹ Ἡ φιλοσοφία κατὰ τὸν Bonaventura πρέπει νὰ μὴ εἶναι ἐπιγέννημα περιεργίας τειγούσης εἰς γγῶσιν τῶν ὅντων καθ' ἑαυτὰ ἄλλων ἀπότοκον τῆς φρησκευτικῆς τάσεως τῆς ἀγούσης εἰς τὸν θεόν· πβλ. Brethier I. 617. Gilson, Saint Bonaventure 209.

² Ἡ τοιωτῇ ἔννοια διέχει διὰ πάντων τῶν ἔργων τοῦ Bonaventura καὶ μάλιστα τοῦ Itinerarium mentis in Deum.

³ Ὁ Bonaventura ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θωμᾶν παραδέχεται πλῆθος εἰδῶν.

⁴ Πᾶν δὲ ἔχει πολλὰ εἴδη καὶ δὴ τόσα δοαι εἶναι αἱ ἰδιότητες αὐτοῦ. Τοῦτο ἵσχει περὶ τε τῶν ὑπλοιστάτων καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως.

⁵ Τὸ φῶς ἔχει σπουδαίαν καὶ ὑπέροχον ὑπὲρ τὰ λοιπὰ εἴδη θέσιν, διότι διατηρεῖ πᾶν ἄλλο εἶδος καὶ πορίζει αὐτῷ τὴν δύναμιν τοῦ ἐνεργείν. In Sent. 2. dis. 13. art. 2. qn. 2.

⁶ Ἐκδέχεται δι Bonaventura τὸ φῶς ὃς εἶδος οὐσιῶδες (forma substantialis) καὶ ἐπικαλεῖται ὑπὲρ τοῦ ἵσχυοισμοῦ φιλοσόφους καὶ ἀγδρας ἀγίους. Τὴν περὶ φωτὸς θεωρίαν ἔχει κοινὴν τῷ Ἀλεξάνδρῳ Haliensis, Γουλιέλμῳ τῷ ἐξ Auvergne καὶ μάλιστα τῷ Ρογήῳ Grosseteste. Ἀνάγει δὲ αὐτὸς τὴν περὶ ἣς δὲ λόγος θεωρίαν εἰς τὴν ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὸν μεγάλους συγγραφεῖς Ιωάνην εἰς τὸν φιλοσόφον καὶ τὸν Αὐγουστίνον. In Sent. 2. dis. 13. art. 2. qn. 2.

⁷ In Sent. 2. dis. 13. p. 310 a. «Duplex est informatio materiae corporalis, quaedam generalis, quaedam specialis: generalis per sonum et eommissum omnibus corporibus et haec est forma lucis, specialis vero per alias formas sive elementares sive mixtionis.

⁸ Ἔνθ, ἀνωτ. Τὸ φῶς πολλαχλασιάζεται ἐξ ἑαυτοῦ (Iux de luce) δια-

καὶ θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ ἔμφατὴν ἀνει τοῦ εἴδους, κατ' ἄλληθειαν
οὐδέποτε ὑπάρχει ἀνεν αὐτοῦ. Καὶ οὐ μόνον τὰ σωματικὰ ἄλλα καὶ
τὰ πνευματικὰ δύντα (οἱ ἄγγελοι καὶ αἱ φυγαὶ) ἔχουσιν ἔνιαν ὕλην.
Τὰ πνευματικὰ δηλαδὴ δύντα ὡς δημιουργίματα δὲν εἶναι ἀπολύτως
ἄπλα ἄλλα τούγαντίον αρνήθεται ἐκ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, τ. ἐ., ἐξ
ὕλης καὶ εἴδους· διὰ τοῦ εἴδους καθίσταται τὸ ὅν ὁφισμένον καὶ πρα-
γματικόν, δὲ δημιουργὸς οὗτος καὶ ἡ πραγματικότης πρέπει νὰ ἔχῃ
φορέα καὶ βάσιν· οὗτος εἶναι ἡ ὕλη. Όποτε λοιπὸν τὰ πνευματικὰ
δύντα ὑπάρχουσιν ὁφισμέναι καὶ πραγματικά, εἶναι ἀδύνατον νὰ στε-
ρῶνται ὕλης. Καὶ εἶναι μὲν ἡ τούτου ὕλη πνευματικὴ (materia spiri-
tualis), ἀμοιβὸς δηλονότι ἐκτίσεως καὶ γεννήσεως καὶ φθορᾶς ἄλλα
κατ' οὐσίαν δὲν διαφέρει τῆς τῶν σωματικῶν ὕλης². Λιότι ἡ ὕλη τῶν
τε σωματικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν εἶναι κατ' ἀνιδογύναν μὲν θεωρο-
μένη ἐπίσης δύναμις πρὸς τὸ εἶδος κατὰ στέψην δὲ σπονδομένη (τ.
ἐ., χωρὶς ἀπὸ τῶν εἰδῶν) εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό, διότι ἀριστομένου
πάντος εἴδους καὶ συμβεβηκότος ἀφιγγίζεται πάσι διάκονος καὶ ἡ ὕλη
πάντων ἀνεξαιρέτως συμπίκειται εἰς ταῦτο³.

Συνάπτων δὲ φιλόσοφος τὴν ἀριστοτελικὴν ἔννοιαν τοῦ εἴδους
πρὸς τὴν στωϊκὴν (καὶ αὐγουστίνειον) θεωρίαν τῶν σπερματικῶν λό-
γων ἀποφαίνει τὰ εἴδη παραπλησίως τῷ Ἀβερρόῃ ὡς ἐνυπάρχοντα
σπερματικῶς ἐν τῇ ὕλῃ καὶ δούσας δυνάμεις ἐν αὐτῇ. Η πρώτη
δηλαδὴ ὕλη δὲν εἶναι ὕλως πιθηκὴ ἀλλ' ἐνέχει δούσας δυνάμεις, οὐ
ὅν ὡς ἐκ σπερμάτων προέρχονται τὰ εἴδη ἐπενεργοίσιμα· εἰς τρόπον,
τ. ἐ., βιοθυούντων ἔξωτερικῶν συντελεστῶν, εὑλεγόντων σῶμα⁴. Ἀνιδογός

χεριμενον διὰ μιᾶς πληροῦ τὸ διάστημα διὰ μέσου τοῦ ἀέρος, διατις χρηματεύει
αὐτῷ ὡς ὅχημα. Η θεωρία ὅτι πάντα τὰ σώματα ἔχουσι κατ' οὐσίαν τὸ φῶς
ἐπιτρέπει τῷ φιλοσόφῳ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν κόσμον κατ' αἰσιόδοξον τρόπον, γὰρ
ἔξαρῃ τὸ κάλλος τοῦ σύμπαντος καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον αιγγένειαν αὐτοῦ.

¹ Αὐτ. 2. dis 12. art 1. qu. 1. αὐτ. dis 17. art 1. qu. 2. Ο Bonaventura
ἐπικαλεῖται προσέτι καὶ τὸ κῦρος τοῦ Αὐγουστίνου (De Gen. ad lit 5, 5.
n 13. 7, 5. n 7).

² Τὴν ὕλην νοεῖ ὁ Bonaventura οὐχὶ κατὰ τὸν νειότερον καὶ συνήθῃ
ἄλλα κατὰ ἀριστοτελικὸν τρόπον· η ὕλη εἶναι τὸ ἀτελὲς καὶ δυνάμεις ὅν,
ὅπερ διακρίγει πάντα τὰ μεταβλητὰ καὶ πεπερασμένα.

³ Αὐτ. dis 3. part 1. art 1. qu. 2.

⁴ Αὐτ. 2. dis. 15. art. 1. qu. 2 «aliae formae naturales non ex se
hilo producuntur sed ex aliqua potentia activa in materia, ex qua sunt
tamquam ex seminario». Πρλ. αὐτ. dis. 18. art. 1. qu. 3. «cum satis con-

·δ' είναι ἡ περὶ ἀτομικότητος θεωρία. Ἀρχὴ τῆς ἀτομικότητος δὲν εί-
ναι οὔτε ἡ ψλη μόνη οὔτε τὸ εἶδος μόνον ἀλλὰ ἀμφότερα συγχρόνως·
εἶδος καὶ ψλη ὅμοι συναποτελοῦσι τὸ ἀτομικόν¹.

3. Θεολογία. 'Ο Bonaventura οὐδαμῶς ἀμφιβάλλει ὅτι δ ἀνθρωπος δύναται διὰ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ νοητικῶν δυνάμεων νὰ προθῇ εἰς γνῶσιν τοῦ θεοῦ, ὅστις διὸ αἵτια ἀποκαλύπτεται ἐξ αὐτῶν ἀποτελεσμάτων². 'Ο θεὸς ως ὁν καθαρώτατον καὶ ἐνεργητικώτων ἀποτελεσμάτων³. 'Ο γνῶσις δηλαδὴ τοῦ θεοῦ διὸ τοῦ τελειοτάτου καὶ ἀποκοκκείμενον. 'Η γνῶσις δηλαδὴ τοῦ θεοῦ διὸ τοῦ τελειοτάτου καὶ ἀπολύτου εἶναι ἀφεικτός δρός καὶ ἀναγκαία προϋπόθεσις πρὸς δριτὸν οἷουδήποτε δεδημιουργημένου καὶ ἀτελοῦς δόντος⁴. 'Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἔννοια ἔκείνου εἶναι ἐναργεστάτη καὶ σιφεστάτη καὶ χρησιμεύει ως δόσις ἀπαραίτητος πρὸς γνῶσιν τῶν ἀτελῶν καὶ πεπερασμένων. 'Ἄλλα δόσις ἀπαραίτητος πρὸς γνῶσιν τῶν ἀτελῶν καὶ πεπερασμένων. 1) 'Η ψυχὴ εἰς καὶ πολλαχῶς ἀποδεικνύεται ἡ τοῦ θεοῦ ὑπαρχεῖς⁵. 2) Τὸ ἐναργέστατον καὶ ἀναμφισβήτητον ἀληθὲς ἐμπειρῆς ἔμπειρος⁶.

stet, rationem seminalem esse potentiam activam, inditam materiae; et illam potentiam activam constet esse essentiam formae, cum ex ea fiat forma mediante operatione naturae, quae non produceit aliquid ex nihilo. Οὗτῳ πάντα τὰ δύντα καὶ φαινόμενα ἐρμηνεύονται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν σπερματικῶν λόγων, ὃν αὐτία πρώτη είναι ὁ θεός.

¹ Art. di 18, art. 1, qu. 3 xai di 10, art. 1, qu. 3.

² Λύτ. 1. dis 3. art. 1. qu. 2. Η λάμψις τῶν δυτῶν, λέγεται, ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὸν θεόν, ἐὰν μὴ εἴμεθα τυφλοί· τὰ δυταὶ βοῶσι περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πληροφοροῦσι περὶ αὐτοῦ, ἐὰν μὴ εἴμεθα κωφοί. Πάντως δὲ εἴμεθα ἄλλαλοι μὴ αἰγοῦντες ἐκείνον ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ μισθοὶ μὴ ἀναγνωρίζοντες τὴν πρώτην ἀρχὴν ἐν τοσούτοις μισθυρίοις.

³ "Ο μὴ γινώσκων, λέγει, τί εἶναι τὸ ἀπόλυτον, ἀδύνατεῖ νὰ παράσχῃ τέλειον δρισμὸν τοῦ καθ' ἔκαστον δυντος. Τὸ ἀπόλυτον ἄρα εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ γοῦ ἡμῶν γινωσκόμενον πρῶτον. Itiner. mentis in Deum, c. 3. n. 3. v. 304 a.

⁴ ПВЛ. M. de Wulf. I, 347.

⁴ Πρλ. M. de Wulf. I, 341.

⁵ De myst. trinit. 4, 1 «Deus praesentissimus est ipsi animae et eo ipso cognoscibilis; ergo inserta est ipsi animae notitia Dei sui.» Εμφυτος δ' είναι ἡ τοῦ Θεοῦ ἔννοια κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχει ἔντύπωσις τῆς ὑπερτάτης ἀληθείας, ὅτι είναι τῇ ψυχῇ οἰκοθεν δεδομένον φῶς ὄδηγόν.

φαίνει τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ¹. 3) Τοῖς εἰλημέναις ἀποδεῖξει προστίθεται ἡ ὄντολογικὴ ἀπόδειξις τοῦ Ἀνσέλμου. "Οπως δὲ Ἀλέξανδρος Halensis οὗτος καὶ δὲ Bonaventura ἔγραψεν τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ἀνσέλμου² καὶ ἀποκρούει τὴν ἔνστασιν τοῦ Gauilo³. 4) Πλὴν τῶν ἐκ τῶν προτέρων ἀποδεῖξειν, οἵτις πάρεχει ἡ ἐπωτερικὴ παρατήρησις καὶ ἡ ἀγάλυσις, προσάγεται καὶ ἡ ἐκ τῶν ὑστέρων (a posteriori) ἀπόδειξις. Κατὰ ταύτην ἡ φύσις ὅλη βοᾷ τὴν ὑπαρξίαν θεοῦ (omnis creatura proclamat). Ηλίκηντος δὲ παρατήρησις τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου δὲν εἶναι ἀπαραίτητος, διότι τῷ θεῷ ἔννοια εἶναι ἡμῖν ἕμφυτος⁴.

"Οὐδὲν νοεῖται μὲν κατ' ἀνάγκην ὡς εἰς, διότι εἶναι τὸ ὑφιστον δν, γορεῖται δὲ πάλιν ὡς ἀπόλυτος ἀπλότητα, διότι εἶναι τὸ πλάντον. Ἐν τούτῳ οὖτε μέρη ὑπάρχουσιν οὔτε προγνωστικὴ διάνωσις δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, οὐσίας καὶ συμβεβηκότων, οὐσίας καὶ ὑπάρχεισας καὶ ἴδιοτήτων· δὲ θεὸς εἶναι κατὰ πάντα λόγον ἡ ἀπεριήρητης καὶ ἀπόλυτης⁵. Ήσαρὰ τὴν ἀπόλυτον δὲ ἀπλότητα ἔχει πᾶσιν τελειότητα, τὸ ἀπειρον καὶ ἀτελεύτητον, τὸ ἀμετρούν καὶ ἀλλότριον παντὸς τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ διορισμοῦ, τὸ ἀτόπιον καὶ ἀναλλοίωτον⁶. Τῇ έννοιᾳ τοῦ θεοῦ φύσει ὑπάρχουσι τρία πρόσωπα, οἵτις τριαδικότης οὐδὲν ἔχει ἀνάλογον ἢ παραπλήσιον ἢν ἀπαντει τῷ δεδημιουργημένῳ κόσμῳ. Λιὸν καὶ ἡ τριαδικὴ τοῦ θεοῦ ζωὴ δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ διὰ μόνον τοῦ νοῦ ἀλλὰ ἀνάγκη νὰ προσθῇ διὰ τῆς πάστεως. Ηειράται δὲ διὰ φιλόσοφος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πάστεως νὰ κυριώτῃ τὴν τριαδικὴν ταύτην ζωὴν διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων⁷. Ἐπειδὴ δὲ θεία οὐσία εἶναι μόνην μάζα, ἐπειτα δὲ διὰ ἀληθῆς πᾶσα μὲν ἴδει ματαλεοῦσιν ἐν τῷ θεῷ ἐγότητα⁸.

¹ Αὐτ. 4, 45.

² Προσφυῶς παρατηρεῖ ὁ Gilson (La Philos. απ. ποιητ. ἀρχε, σ. 150) ὅτι ἡ ὄντολογικὴ ἀπόδειξις λαμβάνει ὅλην αὐτῆς τὴν ἰσχὺν καὶ δύναμιν κατὰ πρώτην φοράν παρὰ τῷ Bonaventura. Λιότι κατὰ τοῦτον γνωσθομένην τὸν θεόν ἐκ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. ³ Εἶναι δὲ ἡ παρουσία τοῦ θεοῦ ποιῆι ἡμῖν τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, εἶναι προφυνές δὲι ἡ ἔννοια ἐκείνου ἐπερχομένη τὴν ὑπαρξίαν.

⁴ In Sent. 1. dis. 8. art. 1. qu. 2.

⁵ Η φυχὴ γνωσθεῖ τὸν θεόν πάλλιον ἢ ἔναντίν. De myst. trinit. 5, 46.

⁶ In Sent. 2. art. 1. qu. 1. καὶ dis. 8. art. 1. qu. 1 καὶ 2.

⁷ In Sent. 1. dis 43. art. 1. qu. 2. dis 37. art. 1. qu. 1.

⁸ Αὐτ. 1. dis 2. art. 1. qu. 2.

⁸ Brevil. 1, 6. In Sent. 1. dis 35. art. 1. qu. 1 καὶ 2. Idea in Deo cum secundum rem sit ipsa divina veritas, non plurificatur readiter, sed re ipsa omnes ideac sunt unum.

‘Ο κόσμος τῶν ιδεῶν δὲν εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ ἀλλ᾽ αὐτὸς διεῖδες ὡς Λόγος ἢ Υἱός· εἶναι ἀπλοῦς καὶ φαίνεται μόνον ὡς πολλα-
πλοῦς ὡς πρὸς τὴν γένεσιν τῶν αἰσθητῶν. Αἱ ιδέαι ἀραι εἶναι πολλαὶ
οὐχὶ κατ’ ἄλληθειαν ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν διάφορον σχέσιν, ἢν ἔχει
πρὸς τὰ διάφορα ὅντα ἡ θεία οὐσία¹. Ἡ τοῦ Θεοῦ ἀπειρος δύναμις
ἐνεργεῖ πρὸς τὰ ἔξω διὰ τῆς θείας βουλήσεως, ἢτις οὕτως εἶναι ἡ
ἀμεσος πάντων τῶν ὅντων αἰτία ποιήσασα πάγτα ἐκ τοῦ μηδενός².

¹ In Sent. 1. dis. 35. art. 1. qu. 3 «Idea, cum sit similitudo rei cognitae, mediumque inter cognoscens et cognitum, plurificatur in Deo secundum rationem, licet non reipsa».

3. A^r. dis. 45; art. 2; qu. 1. dis. 1. art. 1, qu. 1.

• Abt. 2. dis. 1; art. 1. qu. 2.

³ Λότ. 2. dis. 1. art. 1. qm. 2.
Τὰ ὅντα πάντα εἶναι σύμβολα δηλωτικὰ τοῦ θεοῦ καὶ τὸ σύμπαν ζῷον
σιμεύει τὸς βίβλος, ἐν ᾧ ἀναγινώσκεται πανταχοῦ ἡ τριάς. Εἰς τὴν ἔρωτησιν
λοιπόν, διατὶ ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, παρέχεται ἡ ἀπλῆ ἀπάντησις ὅτι ἐγένετο
πρὸς ἐκφρασιν τοῦ θεοῦ καὶ ὁ κόσμος εἶναι οἰονεὶ βιβλίων γραφὲν ἵνα ἀναγι-
νώσκηται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὑπομιμησκῇ τὴν ἀγάπην τοῦ δημιουργοῦ.
³ Άλλ' ἡ αἵτια, δι' ἣν τὸ θεῖον θέλημα ἐξέλεξεν ἵνα ἐν τῶν μυρίων διδυνατῶν
κόσμων, διαμένει ἀδιερεύνητος.

τινα νόμον τὸ κατώτατον ἐπιεγίγεται εἰς τὸ ἀνιώτατον διὰ τοῦ μέσου. Διὸ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπουν ἐνότητα πνεύματος καὶ φύσεως, ἵνα δι' αὐτοῦ συνάψῃ τὸ κατώτατον πρὸς τὸ ἀνιώτατον¹. Οὕτως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συνάπτονται εἰς ἐνότητα δύο διάφοροι ἀλλήλων φύσεις, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ². Ἡ ψυχὴ ἔχει πρὸς τὸ σῶμα ὥστε τὸ οὐσιῶδες εἶδος καὶ ἡ κινοῦσα ἀρχὴ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι οὐ μόνον φυσικὸν εἶδος ἄλλα καὶ νοερὰ σύστημα, μετάρχει χωριστὴ ἀπὸ τοῦ σώματος, τ.ξ. εἶναι φύσει ἀδιάφορος καὶ ὑθίνατος³. Εἶναι προσωρισμένη εἰς ἀΐδιον ἐν τῷ θεῷ εὐδαιμονίαν καὶ διὰ τοῦτο θεωρητέαν ὥστε «*formia beatificabilis*»⁴. Ἐχει δὲ τοῖς κυρίαις δυνάμεις, τὴν μνήμην καὶ τὴν νόησιν καὶ τὴν βούλησιν⁵, αἵτινες δὲν εἶναι μὲν ὅλως αἱ αἴτιαι ἄλλα πάλιν ὑπάρχουσιν οὐχὶ αἵτιαδῶς διάφοροι τῆς ψυχῆς, διπάτε προέρχονται τῷ ποντινὰ ἐξ αὐτῆς⁶. Ἡ νόησις πάλιν διπολίνεται καὶ ἀριστοτελικὸν καὶ αὐχούστινειον τῷ ποντινῷ εἰς ἐνεργείαν καὶ δυνάμειν νόησιν. Ἐκείνη μὲν ποιεῖται ἀφαιρεσίγ⁷ καὶ σχηματίζεται ἐκ τῶν καὶ⁸ αἴσθησιν εἰκόνων τὰς ἐννοίας τῶν δυτιῶν⁹, αὗτῇ δὲ λαμβάνεται τὰς οὖτοι σχηματισθεῖσις ἐννοίας καὶ κρίνεται περὶ τῶν πριγμάτων¹⁰. Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς ἀφαιρέσεως γίνονται καὶ αἴται αἱ γενικόταται¹¹

¹ Brevil. 2, 6.

² Ἡ ἐνωσίς σώματος καὶ ψυχῆς εἶναι πόθος (*appetitus*) ἀμφοτέρων· ἡ μὲν ψυχὴ ἐφίεται νὰ τελειώῃ τὴν σωματικὴν φύσιν, τὸ δὲ σῶμα τείνει νὰ προσλάβῃ τὴν ψυχήν. In Sent. 2. dis. 17. art. 1. qu. 2.

³ Ἐν τῇ ἀποδείξει τῆς ἀθυγασίας τῆς ψυχῆς ἀκολουθεῖ ὁ φιλόσοφος τῷ Γουνδισσαλίνῳ.

⁴ Brevil. 2, 9 καὶ 10.

⁵ Ὁ Bonaventura ἀγαπᾷ μὲν νὰ ἐπαγαλαμψάνῃ κατὰ τὸν Λόγουστίνον ὅτι ἡ βούλησις κατὰ τὴν εὐγένειαν προέχει τῆς νοήσεως. Ἀλλ' ἀποδίδων τὴν γνωστικὴν ἐνέργειαν εἰς μόνην τὴν νόησιν ἀσχολεῖται, καθὰ καὶ πάντες οἱ ἄλλοι σχολαστικοί, ίδιᾳ περὶ τὴν νόησιν ὥστε πρωτεύουσαν.

⁶ Ὁ φιλόσοφος πειρᾶται νὰ διαλλάξῃ τὴν ἀριστοτελικὴν καὶ τὴν αὐγουστίνειον φεωρίαν.

⁷ In Sent. 2. dis. 24. art. 2. qu. 4. «*intellectus agens ordinatur ad abstrahendum*».

⁸ Κατὰ πρῶτον τὰ ἀπεικάσματα τῶν αἰσθητῶν προσπίπτουσιν εἰς τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν (*potentia apprehensiva*). Είτα δὲ ἐπακολουθεῖ ἡ *dissimilatio*, καθ' ᾧ αἱ διὰ τῶν αἰσθήσεων ληφθεῖσαι εἰκόνες εἰσέρχονται διὰ τῆς καθάρσεως καὶ ἀφαιρέσεως εἰς τὴν νόησιν. Itiner. mentis 2, 4.

⁹ Ἐνθ. ἀνωτ.

νοιαι, οἵαι εἶναι ἐν τοῖς λογικοῖς ἀξιώμασι καὶ ταῖς ἡθικαῖς ἀρχαῖς¹. Αἱ προσάλληλοι σχέσεις τῶν τοιούτων ἐννοιῶν δὲν θὰ ἥσαν συνειδηταὶ μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος, εἰ μὴ ἐκρατυνόμεθα ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ ἀπολύτου νοῦ· τὸ θεῖον φῶς ἀρχεῖ εἰς γνῶσιν τῶν πρώτων θεωρητικῶν καὶ ἡθικῶν ἀρχῶν². Ἐνῷ δηλαδὴ τὸ περιεχόμενον τῆς γνώσεως προσγίγνεται διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ φυσικοῦ νοῦ, ἢ βεβαιότης αὐτῆς ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς φωτιστικῆς ἐνεργείας τοῦ θείου νοῦ. "Ωστε ἡ συνεργία τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ θείου νοῦ, ἢ ἀφαιρεσίς καὶ ὁ φωτισμός, εἶναι ἀφευκτος ὅρος εἰς τὴν γένεσιν τῆς γνώσεως³. Ὁ μεῖνας φωτισμὸς στοιεῖ δυνατὴν τὴν γνῶσιν καὶ ἀνευ τῶν αἰσθήσεων⁴.

Ο ἀνθρωπος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὡς κορωνὶς τοῦ ὄρατοῦ κόσμου καθαρὸς παντὸς σπέλου καὶ ἀμαρτίματος· ἔλαβε δὲ διττὴν αἴσθησιν, τὴν ἐπωτερικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικήν, καὶ προσέτι κίνησιν ἀνάλογον, τὴν μὲν τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν λόγον τὴν δὲ τοῦ σώματος κατὰ τὴν αἴσθησιν. Πρὸς τὴν κίνησιν πάλιν ἀνάλογον εἶναι τὸ διπλοῦν ἀγαθόν, τὸ μὲν ἀόρατον καὶ ἀΐδιον καὶ πνευματικὸν τὸ δὲ ὄρατὸν καὶ παροδικὸν καὶ σωματικόν· τοῦτο μὲν τὸ ἀγαθὸν ὁ ἀγθρωπος ἔλαβε δημιουργηθεὶς ἐκεῖνο δὲ ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ⁵. Ἐντεῦθεν ὑπάρχει καὶ διττὸς νόμος, ὁ τῆς φύσεως, ὃν τηροῦντες διαφυλάττομεν τὸ κεκτημένον ἀγαθόν, καὶ ὁ τῆς εὐταξίας, ὃν τηροῦντες ἐπιτυγχάνομεν τοῦ ἐπηγγελμένου ἀγαθοῦ. Πρὸς τήρησιν δὲ τοῦ νόμου ἔχει ὁ ἀνθρωπος

¹ 'Ο Bonaventura στοιχῶν τῷ 'Αριστοτέλει ἀποφαίνεται (Ἐνθ. ἀνωτ. 39. art. 1. qu. 2) «cognitio principiorum acquiritur via sensus, memoriae et experientiae».

² Αὐτ. dis. 39. art. 1. qu. 2. Itiner. mentis 3, 3.

³ Πᾶν δοτε γινώσκομεν μετὰ βεβαιότητος, γινώσκομεν ἐν τῷ φωτὶ τῶν ἀΐδιων λόγων (in luce aeternarum rationis), δοτε ὁ νοῦς ἡμῶν ἀπετεται (attingit) τῶν ἀναλλοιώτων κανόνων καὶ ἀΐδιων λόγων. Ἀλλὰ πλὴν τῆς ἐπαφῆς ταύτης ἀπαιτεῖται καὶ ἐπαφὴ πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν πραγμάτων (Itiner. mentis 3, 3. De scientia Christi qu. 4. iii. 2 καὶ 3). Εἶναι εὔδηλον δοτε ἐνταῦθα ὁ Bonaventura συγδυάζει τὴν περὶ ἀφαιρέσεως τοῦ νοῦ θεωρίαν τοῦ 'Αριστοτέλους πρὸς τὴν αὐγονστίνειον διδασκαλίαν τοῦ θείου φωτισμοῦ. Ἡ γνῶσις ἀρα ἔχει μίαν μὲν ἀρχὴν ἐκ τῶν προτέρων (θεολογικὴν) μίαν δὲ ἐκ τῶν ὑστέρων (ἐμπειρικὴν)· ἔκεινη μὲν πορέζει τὸ ἀπόλυτον κύρος αὗτη δὲ τὸ ὑποκείμενον τῆς γνώσεως.

⁴ Οὕτως ἡ ψυχὴ γινώσκει τὸν θεόν καὶ ἔστι τὸν ἀνευ τῶν αἰσθήσεων, ἀμέσως καὶ κατ' ἐγόρασιν τ.ε. στρεφομένη εἰς ἔστιν. In Sent. 2. dis 39. art. 1. qu. 2.

⁵ Brevil. 2, το καὶ II.

βοηθὸν ἔνθεν μὲν τὴν τε ὁρθὴν συνείδησιν, μέτως κρίνῃ περὶ τοῦ πρακτέου καὶ τοῦ μὴ πραγμάτεου, καὶ τὴν συντηρήσουσι, δύποτε τελνῇ πρὸς τὸ ἀγαθόν¹, ἔνθεν δὲ τὴν θεέν τοῦ χάριν τὴν φωτείζουσαν τὸν νοῦν πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας καὶ ποιοῦσαν τὸν ἀνθρώπουν νὰ ἀγαπᾷ ὑπὲρ πάντα τὸν Θεόν². Ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ἦμαρτε, παρέβη τὴν τάξιν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἤρνήσθη τῷ θεῷ ὑπακοήν· ἀμαρτὼν δὲ μετέδωκε τὸ κακὸν τοῖς ἀνθρώποις³. Ἀλλ’ ἀπόκειται τῷ ἀνθρώπῳ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἀμαρτίας, νὰ παρακενάῃ τοῦτον εἰς σωτηρίαν καὶ ἀνιψφράτῃ εἰς τὸν Θεόν. Η ἀκριβεστέρη τοῦ πράγματος ἔξέτασις ἀκοτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς μαστικῆς τοῦ φιλοσόφου Θεοφίλου.

5. Μαστικὴ θεωρία. Τὴν μαστικὴν θεωρίαν ἀναπτύσσει ὁ Bonaventura μάλιστα ἐν τῷ *Soliloquium*, διελόγων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐμπνεόντην ψυχήν, καὶ κατ’ ἐργάζην ἐν τῷ *Itinerarium mentis in Deum* πειραμένος κατὰ τὸν Οὐρανὸν καὶ τὸν Ρυγάρδον τοῦ ἀγίου Βίκτορος διάκρισιν τῆς παραπτάσεως (*cogitatio*) καὶ τῆς μελέτης (*meditatio*) καὶ τῆς ἐποπτείας (*contemplatio*). Η *cogitatio* προέρχεται ἐκ τῆς φραγτασίας καὶ ἐκδέχεται τὸ πράγματα ἐπιπολασμούς· ή *meditatio* προκύπτει ἐκ τοῦ λόγου (*ratio*)· καὶ κοιτάζει τὴν ζήτησιν κατὰ μέθοδον συλλογιστικήν· τέλος δὲ ἐποπτεία ἐκπαιγνίζει ἐκ τοῦ νοῦ καὶ θεωρεῖ ἀμέσως τὴν ἀληθείαν. Λεικνύει δὲ ὁ φιλόσοφος πᾶς ὁ ἀνθρώπος ἐν τῇ ἐποπτείᾳ ἀνέρχεται ἐκ τῆς κατοπτίας εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμοῦ, πρὸς ἣν ἀνοδὸν προποιεῖται παρὰ μὲν τοῦ Θεοῦ ἢ χάρις παρὰ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἀγγὸς βίος καὶ διάτροφος προσευχῆ⁴. Η ἐποπτεία λοιπὸν πορεύεται ἀνάλογον τῇ γνώσει ὅδον, τοπεύστιν δρμάται ἀπὸ τῆς δημιουργίας καὶ ἀγυφοῦται εἰς τὸν Θεόν. Εἰκεῖδη δὲ διημιουργία εἶναι ὁ σωματικὸς καὶ ὁ πνευματικὸς κόσμος, διαπρίνονται τρεῖς κύριαι τῆς ἐποπτείας βαθμοῖς. Οφείλομεν δηλαδὴ πρῶτον μὲν νὰ ἐποπτεύσωμεν τὸν σωματικὸν κόσμον, ἐν ὃπερ ἀποκαλύπτεται τὸ ἔχον τῆς θείας οὐσίας, ἔπειτα δὲ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἐποπτεύσωμεν τὴν ἡμετέραν ψυχήν, ἐν ᾧ δὲ θεὸς ἀπεικονίζεται, τέλος

¹ Γίνεται ὑπὸ τοῦ Bonaventura διεξοδικὴ διάκρισις τῆς συνειδήσεως (*conscientia*) καὶ τῆς συντηρήσεως (*synderesis*). Εἰκείνη μὲν θεωρεῖται ὡς «*habitus potentiae cognitivae*», αἵτη δὲ ὡς τι «*quod stimulat ad bonum*». In Sent. 2. dis. 39. art. 2. qu. 2.

² In Sent. 2. dis. 39. art. 1 καὶ 2. Brevil. 2, 77 καὶ 78.

³ Brevil. 3, 6.

⁴ Itiner. mentis in Deum c. 1, σ. 126 a.

δὲ νὰ ἀνιψιωθῶμεν εἰς τὸν θεὸν καὶ τοῦτον ἀμέσως καθ' ἑαυτὸν θεωρήσωμεν. Ἐκάστη τῶν τοιῶν τούτων βαθμίδων διακρίνεται πάλιν εἰς δύο καὶ οὕτῳ προκύπτουσιν ἐν ὅλῳ ἐξ τῆς ἐποπτείας βαθμῖδες.

a') Ἐν τῇ πρώτῃ βαθμῖδι τὸ πνεῦμα θεωρεῖ τὸν θεὸν *per vestigium* στρέφεται πρὸς τὰ ἔντα καὶ θεᾶται ἐν αὐτοῖς πᾶσι βάρος καὶ ἀριθμὸν καὶ μέτρον καὶ διαιρόσους τελειότητος βαθμούς. Ἡ τοιαύτη θέα ἄγει εἰς τὴν γνῶσιν τῆς θείας δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ ἀγαθότητος· δεικνύει τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου, τὴν τοῦ θεοῦ δύναμαν πρὸς δημιουργίαν τοῦ κόσμου, τὴν θείαν πρόνοιαν πρὸς διάταξιν αὐτοῦ καὶ τὴν θείαν δικαιοσύνην κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου.

B) Ἐν τῇ δευτέρᾳ βαθμῖδι τὸ πνεῦμα θεωρεῖ τὸν θεὸν *in vestigio* παρατηρεῖ τὸν ἔξιτον κόσμον ὡς μέγαν κόσμον ἐν τῷ σχέσει αὐτοῦ πρὸς τὸν μικρόκοσμον. Βλέπει λοιπόν, πῶς τὰ ἔκτὸς ἡμῶν ὄντα συτελοῦσιν εἰς τὴν γνῶσιν διὰ τῶν κατ' αἰσθησιν παραπτάσεων τῆς ψυχῆς, πῶς γίνεται εὐαρέστησις ἐκ τῆς αἰσθήσεως τῶν πραγμάτων καὶ πῶς ἐπιτελεῖται ἐν ἡμῖν ἡ διάκρισις καὶ ἀπόρρησις περὶ τῶν ἔκτὸς ὄντων. Ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς γενέσεως τῶν αἰσθημάτων ὡς δημόνων τοῖς ἔκτος ὑποκειμένοις ἀγεται εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀϊδίου γενέσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὡς τοῦ δημοιώματος τοῦ πατρός· ἐκ τῆς παρατηρήσεως πάλιν τῆς ἀπολαύσεως τῆς ἐκ τοῦ κάλλους τῶν κατ' αἰσθησιν φραινομένων γινώσκει τὴν ἀπειρούν εὐδαιμονίαν, ἵστιον ἐν τῷ υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ἀπολαύει.

γ') Ἐν τῇ τρίτῃ βαθμῖδι τὸ πνεῦμα θεωρεῖ τὸν θεὸν *imagineum* ἀποστρέφεται τοῦ ἔκτος κόσμου καὶ βιβλίζεται εἰς ἑαυτό. Παρατηρεῖ τότε ἐν ἑαυτῷ τρεῖς κυριωτάτας δυνάμεις, τὴν μνήμην καὶ τὴν νόησιν καὶ τὴν βούλησν, ὃν ἐκάστης ἡ θεωρία ἀγει εἰνīν εἰς τὸν θεόν. Ἡ μνήμη διατηροῦσα τὸ παρελθόν, δεχομένη τὸ παρὸν καὶ προορῶσα τὸ μέλλον ἀγει εἰς τὴν γνῶσιν τῆς θείας ἀϊδιότητος, ἥτις ἔχει ἐν ἑαυτῇ τό τε παρελθόν καὶ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον πάντα ὡς καθαρὸν παρόν. Ἡ δὲ νόησις θὰ ἡδυνάτει νὰ καταλάβῃ τὰ ὄντα ἀνευ τῆς ἐννοίας τοῦ καθαρωτάτου καὶ τελειοτάτου τῶν ὄντων, τοῦ θεοῦ· ἐν ἀλλαις λέξεσιν ὁ νοῦς εἶναι ἐπάνιγκες νὰ ἔχῃ ἐν ἑαυτῷ πρότερον τὴν ἐννοίαν τοῦ θεοῦ, ποὺν νοήσῃ καὶ δοίσῃ τὴν τῶν ἀλλων πραγμάτων οὖσίαν. Ἡ τῶν ἀναγκαίων καὶ ἀϊδίων ἀληθειῶν γνῶσις θὰ ἴτο ἀδύνατος ἀνευ τοῦ ἀναγκαίου καὶ ἀϊδίου φωτός, τ.ξ. ἀνευ τοῦ φωτός τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ φωτίζοντος πάντα ἀνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Τέλος δὲ καὶ ἡ βούλησις ἀγει εἰς τὸν θεόν. Ἡ ἐκλογὴ δηλαδὴ

προσποθέτει κρίσιν, ἐν ᾧ ἀκοφανόμενα τὸ ἐκ πολλῶν ὑποχειμένων εἶναι τὸ κρείττον καὶ ἔξοχότερον· ἀλλὰ κρείττον καὶ ἔξοχότερον ἄλλου εἶναι τὸ μόνον ἐφ' ὃσον δικαιοῦται μᾶλλον τῶν ἄλλων πρὸς τὸ ἀριστον
καὶ τελειότατον. Κρίνοντες ἀρι καὶ ἐκλέγοντες ἔχομεν ἡδη τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρίστου καὶ τελειοτάτου, τοιοῦτο δ' εἶναι πάντως ὁ θεός. "Οὐεγ καὶ ἡ τῆς βουλήσεως παρατήρησις ἀγει δισαύτως εἰς τὸν θεόν.

δ') Ἐν τῇ τετάρτῃ βαθμῖδι τὸ πνεῦμα ἐποπτεύει τὸν θεὸν ἐν *imagine* θεορεῖ τὸν ὑπὲρ φύσιν βίου τῆς ψυχῆς κεκοσμημένης καὶ τετελειωμένης διὰ τῶν ἀρετῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης. Ἐκ τῆς θέους ταύτης συμβαίνει τῷ πνεύματι θαυμασμὸς καὶ ἀγαλλίασις καὶ προπαρασκευὴ ἐκστάσεως.

ε') Ἐν τῇ πέμπτῃ καὶ τῇ ἕκτῃ βαθμῖδι τὸ πνεῦμα θεορεῖ τὸν θεὸν ὑψηλὸν ἐν τῷ ἔξτι κόσμῳ οὐδὲν ἐν ἐκυρῷ ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτό. Κατιλείπει ἡδη τὸ ἔχοντας καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ καὶ θεορεῖ ἀμέσως αὐτὸν τὸν θεόν. Καὶ ἐν μὲν τῇ πέμπτῃ βαθμῖδι ἐποπτεύει τὴν οὐσίαν καὶ τὰς οὐσιώδεις ἴδιότητας τοῦ θεοῦ, τὸ καθηματόν καὶ ἀπόλυτον θεῖον δν· ἐν δὲ τῇ ἀκροτάτῃ ἕκτῃ αἴρεται ἐτὶ διφυλλότερον καὶ ἔξικνεται εἰς τὰ ἀμύθητα ἀπόρρητα τῆς τριαδικῆς τοῦ θεοῦ ζωῆς, χωρὶς δύος νὰ δύναται ως δημιούργημα ἔστω καὶ τελειότατον νὰ κατανοήσῃ παντελῶς τὰ θεῖα μυστήρια¹.

Οὗτο τελεῖται ἡ πρόοδος τῆς ἐποπτείας ἀπὸ τῆς κατοπτάτης μέχρι τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος². Ἐν ταύτῃ δὴ ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ ἀγλαΐα ἔξαπτεται εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ ἐνίκουσιασμοῦ φλόγα. Τὸ πνεῦμα ἔξισταται πάσης κατ' αἰσθησιν καὶ νόησιν γνῶσεως καὶ ἀγάγεται ὑπὲρ πᾶν αἰσθητὸν καὶ νοητόν, ὑπὲρ πᾶν δὲν καὶ μὴ δὲν ἐρχόμενον εἰς τὴν κατάστασιν τῆς σοφῆς ἀγνοίας (*docta ignorantia*) βιβλίζεται ὅλως εἰς τὴν θεωρίαν τῆς θείας ἐνότητος, ἥτις ἵσταται ὑπὲρ πᾶν δὲν καὶ ὑπὲρ πᾶσαν γνῶσιν· εἰσχωροῦν εἰς τὸ θερὸν τῆς θείας ἐνότητος σκότος καταυγάζεται ὑπὸ ἀνωτέρας γνώσεως, ἥτις δὲν εἶναι τὸ παράπαν συνήθης τις καὶ ἔμμεσος γνῶσις ἀλλ' ἀμεσος τοῦ θεοῦ ἐποπτεία³. Λαύπτεται ἡ ἀγία τοῦ ἐρωτος φλόγη, ἥτις ποιεῖ τὸ πνεῦμα ὅλως ἐν πρὸς

¹ *Itiner. mentis in Deum* c. 1-6.

² Πρὸς τὰς ἔξι ἔκείνας βαθμῖδας ἀγτιστοιχοῦσιν ἐξ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἡ αἰσθησίς (*sensus*), ἡ φαντασία (*imaginatio*), ὁ λόγος (*ratio*), ὁ νοῦς (*intellectus*), ἡ διανόησίς (*intelligentia*) καὶ τέλος ως αρχὴ *mentis* ἡ συντηρησία. Ιδὲ *Itin. mentis in Deum* ἐκ κεφ. 7.

³ Αὐτ. 7. *Brevil. 5, 6.*

τὴν θείαν βούλησιν. Καὶ τότε τὸ πνεῦμα γεύεται τῆς ἥδυτητος τῶν θείων ἀγαθῶν καὶ προαισθάνεται τὴν μετὰ θάνατον προωρισμένην αὐτῷ εὑδαιμονίαν¹. Ἀλλ' οὐδεὶς ὅμως γινώσκει τὴν κατάστασιν ταύτην, ἢν μὴ λάβῃ πεῖραν αὐτῆς· οὐδεὶς δ' ἐπιτυγχάνει αὐτῆς ἢνευ τῆς θείας χάριτος².

6. Ἐπισκόπησις. Αναθεωροῦντες τὰ εἰρημένα τοῦτο μάλιστα πρέπει νὰ ἔξαρσμεν, ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Bonaventura προτίθεται σκοπὸν κυριώτατον καθοδηγήσῃ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν θεόν· δεικνύει πᾶς ὁ ἄνθρωπος δι' ἄλλων ὅντων ἔρχεται εἰς τὸν θεόν (quod modo ἡμοὶ *per alias res tendat in Deum*). "Οὐτεν ἡ ὅλη φιλοσοφία ἔμφραντει τοιοῦτον τὸν κόσμον, ὅστε ἔκαστον μέρος αὐτοῦ λέγει ἡμῖν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ παρουσιᾷ εἰς τὸ νὰ στραφῶμεν πρὸς αὐτόν. Ἡ ζωὴ ἔναιαι ἀποδημία εἰς τὸν θεόν καὶ ὁ κόσμος προσπίπτει ὡς δρόμος ἀγωνίας ἔκεινον. Ἡ τε φύσις καὶ ἡ ψυχὴ γνοῦνται ἐστραμμένα πρὸς τὸν θεόν, ἔκεινη μὲν ὡς τὸ ἔχνος τῶν θείων κατηγορημάτων αὕτη δὲ ὡς ἔχουσα οὐσιόδην ἐνέργειαν τὴν ἀγάπην τὴν ἐνοῦσαν πρὸς ἔκεινον. Ὁ τρόπος δὲ τῆς διεξαγωγῆς τῶν καθ' ἔκαστον δεικνύει ὅτι ὁ φιλόσοφος οὗτος συμφωνεῖ ἐν πολλοῖς τῷ Οἶγετοι καὶ ἔχει μετ' αὐτοῦ κοινὸν τὸν μέγαν ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὸν Αὐγουστῖνον. Ἐμπειρορημένος συντηρητικῆς διαθέσεως ἔμμενε πιστὸς εἰς τὴν αὐγουστίνειον παράδοσιν, ὃς αὕτη παρεστάθη ὑπὸ τοῦ ἔαυτοῦ διδασκάλου. Βεβαίως τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Αὐγουστίνου ποιεῖται περὶ πλείονος καὶ τιμῇ μᾶλλον τῆς τοῦ Ἀριστοτέλους πλὴν ὅμως τὴν τελευταίαν ταύτην δὲν ἀποκρούει ἀλλὰ πειρᾶται νὰ συναρμόσῃ καὶ συνάψῃ πρὸς ἔκεινην. Οὗτοι δὲ τὸ σύστημα τοῦ Bonaventura ποιεῖται τὴν σπουδὴν πρὸς συνύφανσιν πλατωνικῶν καὶ ἀριστοτελικῶν φιλοσοφημάτων. Ἀλλὰ προσέτι προσλαμβάνει καὶ ἄλλα παντοῖα στοιχεῖα καὶ δὴ καὶ νέα πλατωνικά, καθὰ μαρτυρεῖ ἡ θεωρία περὶ φωτός, περὶ τοῦ πλήθους τῶν εἰδῶν καὶ τῶν σπερματικῶν λόγων. Ἐγκρίνει καὶ συμπληροῖ τὴν μυστικὴν

¹ Itiner. mentis in Deum c. 7. σ. 134. «Tu autem, amice, circa mysticas visiones, corroboratio itimere, et sensus desere et in tellectuales operationes, et sensibilia et invisibilia, et omne non esee et ens, et ad unitatem, ut possibile est, inscius restituere ipsius, qui est super omnem essentiam et scientiam. Etenim teipso et omnibus immensibili et absoluto purae mentis excessu ad superessentialiēm divinarum tenebrarum radium, omnia deserens et ab omnibus absolutus ascendes». De sept. itin. aeter. 5. dist. 1 §.

² Brevi. 6, 6. Itiner. mentis in Deum c. 7. σ. 134 b.

θεωρίαν ἀκολουθήσει τῷ Λόγουστίνῳ καὶ τῷ ψ.-Λιονιστίῳ παλί τοῖς ἄλλοις νεωτέροις. Εὐομιστεῖται δὲ ὅτι ὁ μαστικὸς βίος καὶ οἱ ἔκπατισις δὲν ἔρχηται ἐκ τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων ἀλλὰ γίνονται διὰ τῆς χάριτος καὶ τοῦ θεοῦ· φωτισμοῦ καὶ προδύποθέτουσι καθαρότητα ψυχῆς καὶ διαιταγματικήν. Καὶ γένις μὲν ὁ φιλόσοφος μυστικὸς θεωρίας δὲν εἰσηγεῖται ἀλλὰ τὰς πισταδομένας ἀναπτύσσει μετὰ τοσαύτης ἔξαρσεως καὶ καλλιρροϊστικῆς, ὥστε θερμίσει καὶ θέλγει καθὰ οὐδεὶς τῶν ἄλλων μυστικῶν. Συντόμως δὲ εἰπεῖν ὁ Bonaventura κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν ἀγχίσουμα καὶ τὴν συγγραφικὴν δρᾶσιν εἶναι ἐφίμιλλοις πρὸς τοὺς κορυφαίους τῆς χριστιανικῆς ἐπιστήμης θεραποντας καὶ τάσσεται παρὰ τὸν Ἀλβέρτον καὶ τὸν Λούγιον Σκῶτον.¹

§ 8. Μαθηταὶ καὶ ὄπαδοὶ τοῦ Bonaventura

Ο Bonaventura ἐν Παρισίοις διδάσκαν γέντιστο πλῆθος μαθητῶν, οἵτινες ἐφίλοτιμοι γάρ μείνοιτο πιστοὶ εἰς τὰς θεωρίας ἑκένου καὶ γὰρ ἀναπτύξωσιν ἔτι εὐρύτερον κατὰ τοῦ θοιμισμοῦ. Υπερομιχοῦτες δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ Λόγουστίνου διέκειντο διστιγνέστερον τοῦ διδασκάλου πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν. Βέκ τῶν ἀμέσων μαθητῶν αὐτοῦ προέχουσιν ὁ Matthaeus καὶ ὁ Ἱω. Ηέκκαμος.

1. *Matthaeus ab Aquasparta* ἐγεννήθη μεταξὺ τοῦ 1235 καὶ 1240 καὶ ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Bonaventura ἐν Παρισίοις, ἦντις ὕστερον κατέστη καθηγητὴς τῆς θεολογίας. Τῷ 1281 προσεκλήθη εἰς Ρώμην ὡς lector τοῦ Παλατίου· τῷ 1287 ἐγένετο διερθυντὴς τοῦ τάγματος, τῷ ἐπομένῳ ἔτει καρδιγάλλιος καὶ τῷ 1291 ἐπίσκοπος τοῦ Porto. Ἡτο δὲ ὄπαδὸς καὶ φίλος τοῦ πάπα Bonifacίου τοῦ διδόνου, ὑφ' οὗ καὶ ὠρίζετο εἰς πολιτικὰς ἀποστολάς. Απέθανε τῷ 1302 καταλιπὼν ἵκανὰ πονήματα, ἥτοι ὑπομνήματα εἰς τὴν ἀγ. Γραφὴν καὶ

¹ Πβλ. K. Zieschel, Die Lehre von Materie und Form bei Bonav. (ἐν Philos. Jahrb.) 1900—τοῦ αὐτοῦ Die Naturlehre Bonaventuras, 1908—M. naissen La connaissance de Dieu chez S. Bonav. (ἐν Rev. d. Philos.), 1910—F. Card. Ehrle, Der hl. Bonav. seine Eigenart und seine drei Lebensaufgaben. (ἐν Franzis Studien 8, 109 ἔξ.), 1921—G. Nestili, La filosofia di S. B. Riv. di filos. neoscol. 13, 186 ἔξ., 1921—B. A. Luyckx, Die Erkenntnislehre Bonav. (Beiträge 23, 3-4).—E. Gilson, La philosophie de S. Bonav. 1924.—Ἄκριβεστέραν βιβλιογραφίαν ἴδε παρὰ Überwey Geyer σ. 735 ἔξ.